

INSONNING TAFAKKURI VA DUNYOQARASHINI KENGAYTIRISHDA PSIXOLOGIYANING ROLI

Raximberdiyeva Mehriniso Xosilbek qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPIning Pedagogika fakulteti

Psixologiya talim yonalishi 2-Z guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15827043>

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson tafakkuri va dunyoqarashining shakllanishi va rivojlanishida psixologiya fanining o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Tafakkurning psixologik asoslari, dunyoqarashga ta'sir qiluvchi omillar, zamonaviy psixologik metodlar va ularning shaxs rivojiga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, psixologiyaning turli sohalarining bu boradagi ilmiy va amaliy hisssasi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: tafakkur, dunyoqarash, psixologiya, shaxs rivoji, tanqidiy fikrlash, kognitiv jarayonlar, psixologik metodlar.

THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN EXPANDING HUMAN THINKING AND WORLDVIEW

Annotation. This article analyzes the role and significance of psychology in the formation and development of human thinking and worldview. It discusses the psychological foundations of thinking, the factors influencing worldview, modern psychological methods, and their impact on personal development. It also highlights the contributions of various branches of psychology in this process.

Keywords: thinking, worldview, psychology, personality development, critical thinking, cognitive processes, psychological methods.

РОЛЬ ПСИХОЛОГИИ В РАСШИРЕНИИ МЫШЛЕНИЯ И МИРОВОЗЗРЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. В данной статье рассматривается роль и значение психологии в формировании и развитии мышления и мировоззрения человека. Описываются психологические основы мышления, факторы, влияющие на мировоззрение, современные психологические методы и их влияние на развитие личности. Также подчеркивается вклад различных отраслей психологии в этот процесс.

Ключевые слова: мышление, мировоззрение, психология, развитие личности, критическое мышление, когнитивные процессы, психологические методы.

Zamonaviy jamiyatda inson shaxsining har tomonlama yetuk va keng fikrlaydigan shaxs sifatida shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tafakkur inson aqliy faoliyatining eng murakkab shakli bo'lib, atrof-muhitdagi hodisalar va voqealarni tushunish, ularga baho berish, xulosalar chiqarish imkonini beradi. Bu jarayonda insonning dunyoqarashi, ya'ni hayotga, jamiyatga, o'ziga va boshqalarga bo'lgan munosabati ham shakllanadi. Ushbu shakllanishda psixologiya fanining roli beqiyosdir. Chunki psixologiya tafakkur va dunyoqarash kabi murakkab aqliy va shaxsiy jarayonlarning ilmiy asoslarini o'rganadi. Psixologiya fanining asosiy vazifalaridan biri — inson tafakkurining shakllanish jarayonlarini tushuntirish, uni tahlil qilish va rivojlantirish yo'llarini aniqlashdir. Tafakkur psixologik jihatdan obrazli, tushunchaviy va mantiqiy tafakkur kabi bosqichlardan iborat.

Har bir bosqichda insonning aqliy salohiyati, bilimga bo'lgan ehtiyoji, mustaqil fikrlashi va hayotiy tajribasi kengayib boradi. Psixologik yondashuvlar orqali inson tafakkuridagi cheklovlar, stereotiplar, noto'g'ri fikrlash shakllari aniqlanadi va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatiladi. Zamonaviy jamiyatning jadal rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi va texnologik taraqqiyot inson tafakkuri va dunyoqarashini yangi bosqichda shakllantirish zaruratini tug'dirmoqda. Inson o'z hayoti davomida turli g'oyalar, fikrlar, qadriyatlar bilan to'qnashadi va shu asosda o'zining hayotiy pozitsiyasini, qarashlarini, tafakkur shaklini vujudga keltiradi.

Bunda shaxsning tafakkuri — voqelikni anglash, tahlil qilish, xulosa chiqarish qobiliyati — uning ijtimoiy hayotdagi faoliyati va pozitsiyasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shuningdek, dunyoqarash — bu insonning hayot haqidagi umumiy qarashlari, e'tiqodi, axloqiy va ma'naviy qadriyatlari tizimi bo'lib, u shaxs hayotining maqsadi va yo'nalishini aniqlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayonlarning sog'lom va izchil rivojlanishida psixologiya fanining o'rni beqiyosdir. Chunki psixologiya inson tafakkurining shakllanish mexanizmlarini, aqliy faoliyatning turli jihatlarini, dunyoqarashga ta'sir qiluvchi psixik omillarni chuqur ilmiy tahlil etadi. Psixologik yondashuvlar orqali inson o'z tafakkuridagi muammolarni aniqlashi, stereotiplar va tor doiradagi qarashlardan xalos bo'lishi, fikrlash qobiliyatini rivojlantirish yo'llarini topishi mumkin. Shuningdek, psixologiya shaxsning o'zini anglashiga, o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga va dunyoqarashini kengaytirishiga yordam beruvchi samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Psixologiya fanining ta'lim, tarbiya, muloqot, ijtimoiy moslashuv, tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantirish sohalaridagi imkoniyatlari bu fanining inson ongini shakllantirishdagi ulkan salohiyatini namoyon etadi. Shu bois, ushbu maqolada inson tafakkuri va dunyoqarashining shakllanishida psixologiyaning ilmiy-amaliy ahamiyatini yoritish, mavjud psixologik metodlar va yondashuvlar orqali shaxsiy rivojlanishga ko'maklashish imkoniyatlarini tahlil qilish ko'zda tutilgan. Shuningdek, insonning dunyoqarashi uning shaxsiy tajribasi, tarbiyasi, ta'limi, jamiyatdagi o'rni va madaniyati bilan chambarchas bog'liq. Psixologiya bu jarayonda shaxs rivojlanishining bosqichlarini, shaxsga tashqi va ichki ta'sirlar qanday ta'sir qilishini tahlil qilib beradi. Masalan, L.S. Vygotskiy fikriga ko'ra, tafakkur ijtimoiy faoliyat va muloqot jarayonida shakllanadi, ya'ni inson boshqa insonlar bilan aloqada bo'lmasdan tafakkur qila olmaydi [1]. Bugungi kunda psixologik treninglar, diagnostik metodlar, kognitiv yondashuvlar yordamida inson tafakkurini faollashtirish va dunyoqarashini kengaytirishning samarali usullari ishlab chiqilgan. Ayniqsa, tanqidiy va kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan psixologik metodlar shaxsni yangicha fikrlashga, muammolarni noan'anaviy hal etishga, qarorlar qabul qilishda mustaqillikka o'rgatadi.

Psixologiyaning turli sohaları — ijtimoiy psixologiya, kognitiv psixologiya, shaxs psixologiyasi, rivojlanish psixologiyasi — insonning tafakkur va dunyoqarashini shakllantirishda har xil jihatlarni o'rganadi. Masalan, ijtimoiy psixologiya orqali insonning ijtimoiy guruhlar ta'siridagi fikrlashi va qarashlari tahlil qilinsa, kognitiv psixologiya aqliy jarayonlarni — e'tibor, xotira, muammo yechish kabi qobiliyatlarni chuqur o'rganadi.

Xulosa qilib aytganda, psixologiya inson tafakkuri va dunyoqarashini shakllantirishda va kengaytirishda muhim omil hisoblanadi. U insonning o'zini anglashiga, fikrlarini tahlil qilishiga, qarashlarini chuqurlashtirishiga va atrof-muhitni ongli ravishda idrok etishiga ko'maklashadi.

Shu bois, jamiyatda har tomonlama fikrlovchi, tafakkur madaniyati rivojlangan, keng dunyoqarashga ega shaxslarni tarbiyalashda psixologik bilim va metodlarga tayanish muhim hisoblanadi. Bu esa shaxsning ijtimoiy hayotda faol, ijodkor va ongli ishtirokini ta'minlaydi.

Inson tafakkurini shakllantirish va uning dunyoqarashini kengaytirish zamonaviy jamiyatda dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayonda psixologiya fani asosiy ilmiy va amaliy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Chunki aynan psixologiya orqali inson tafakkurining mexanizmlari, ong va ong osti faoliyatlari, shaxsning individualligi va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqasi chuqur tahlil qilinadi. Inson tafakkuri faqat bilim va axborotga emas, balki shu bilimlarni qayta ishlash, o'ziga mos ravishda anglash va ularga nisbatan mustaqil munosabat bildirishga asoslanadi. Bu esa insonning dunyoqarashi, e'tiqodi, qadriyatlari, shaxsiy pozitsiyasi va hayotga bo'lgan yondashuvi orqali namoyon bo'ladi. Psixologik bilimlar yordamida inson o'z tafakkurini tanqidiy, kreativ va reflektiv yo'nalishda rivojlantirishi, stereotiplardan xoli bo'lishi, yangi bilimlarni mustaqil tahlil qilishi va mos qarorlar qabul qilishi mumkin bo'ladi.

Xususan, psixologiya tafakkurga ta'sir etuvchi ichki (xotira, e'tibor, sezgi, hissiyotlar) va tashqi (ijtimoiy muhit, ta'lim, muloqot) omillarni o'rganadi. Shu orqali inson o'z tafakkurini muvozanatli, ijobiy va real asosda shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bugungi globallashuv davrida keng dunyoqarashli, mustaqil fikrlaydigan, hayotga faol yondashadigan shaxslarni tarbiyalashda psixologik yondashuvlar, amaliy mashg'ulotlar, treninglar va metodikalar nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun psixologiya fanini chuqur o'rganish va uni ta'lim jarayonlarida qo'llash shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning tafakkurini yuksaltirish va ijtimoiy-axloqiy jihatdan barqaror shaxsni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, inson tafakkurini va dunyoqarashini shakllantirishda psixologiyaning ilmiy asoslangan yondashuvlari va amaliy vositalari hayotda ongli, faol, o'z yo'lini topgan, barqaror shaxs sifatida rivojlanish imkonini beradi. Bu esa nafaqat individual taraqqiyot, balki jamiyatning umumiy intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1982.
2. Nemov R.S. Psixologiya. 1-2 qismlar. — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2007.
3. Ayupova D.M. Umumiy psixologiya. — Toshkent: TDPU, 2020.
4. Gippenreyter Yu.B. Vvedeniye v obshchuyu psikhologiyu. — M.: 2013.
5. Allport G. Personality: A Psychological Interpretation. — New York: Holt, 1937.